

ئىستېتىكا و تەكنىكى دراماتورگى لەلەي مىرھولدى

د. فازل جاف

كارى دراماتورگى مىرھولدى ھەر لە سەرھەتاي پەوتى ھونەرىيەۋە ۋەك پىژىسۇر لە پىۋەندىي ماستەر (ماستەر نازناۋى مىرھولدى بو، بە واتاي ۋەستا، ئەكتەر و ھاۋكارەكانى، مىرھولدىيان بە ماستەر بانگ دەكرد، واتە ۋەستا) بە دەقى ئەدەبى شائۇنامەكەۋە خۇي دەنوئىي. مىرھولدى بايەخىكى لە پادەبەدەرى بە دەقى ئەدەبىي شائۇنامەكە، بە بنەماكانى پىكھاتى دەق، بە دارپشتە و گىچنى پووداۋەكان، بە پەھەندەكانى كەسايەتییەكانى شائۇنامەكە، بە ۋشەسازى و دارپشتەى ئاخاوتن و مۆنۆلۆگەكان دەدا. لەم پوۋەۋە مىرھولدى لە سەرچەم پىبازەكەيدا دىدگە و پوانگە و ئىستېتىكاي خۇي ھەيە، كە بۇ دارپشتنى ھونەرى نامىشەكانى بەردى بناغەن. پەخنەگران ھەر لە سەرھەتاۋە پەييان بەم تايبەتمەندىتییەى مىرھولدى برد و لە نووسىنەكانىاندا ئاماژەيان پى كىرد، بەلام كارەكەيان گشتگىر نەبو، بگرە ھەندىك جارىش تارپادەيەك پچر پچر و پەرتەۋازە بو، واتە نامىش لە دواى نامىش سەرنج و تىببىنى خۇيان دەربارەى ئەم دىدگە نوئىيەى مىرھولدى دەنووسى. ئەم كارە

مىرھولدى سەرگەرمى سەپەرشتىي ستۇدىي و ئەزمون و توئىنەۋە كىردەبىيەكانى بو، ھىشتا بەتەۋاۋەتى پىي نەنابوۋە قۇناغى بىومىكانىك و بونىادگەرايى (بىنائىت) ۋە كە دەكەۋىتە پاش شۇپشى تۇكتۇبەرەۋە، توئىژەران و پەخنەگران، ۋەك ئەلپىرس لىكولینەۋەيان دەربارەى مۆركى دراماتورگىيانەى نامىشەكانى دەكرد، ھەر زوۋ لەۋە گەيشتن كە پوۋبەپوۋى پىژىسۇرىك بوۋنەتەۋە بە شىۋازىكى جىا دەپوانىتە دەق و بەرھەمى ئەدەبى، ئەم شىۋازە ھەر لە سەرھەتاۋە مىرھولدى لە پىژىسۇرانى دى جىا كىردەۋە.

ۋەك لە وتارەكانى پىشۋوتىدا باسەم لىۋە كىرد، ئەلپىرس يەكەم كەس بو كە دەستەۋازەى پىژىسۇرى نووسەرى بەكار ھىنا، بەلگەكان ئەۋە دەسەلمىنن كە ئەم دەستەۋازەيە بۇ يەكەم جار بۇ مىرھولدى بەكار ھات، ھەرچەندە سەرچاۋەى دىكەش ھەن، لەۋانە توئىژەرى پوۋسى مىرھولدىناس، ئەلكسەندەر يورى رىپاپسۇف، كە پىمان دەلپن گوايە مىرھولدى خۇي بە نووسەرى دوۋەم دەناساند، بەلام پاشتر بۇ برىخت و چەندان پىژىسۇر بەكار دەھىترا.

بۆ تیگە‌یشتن له‌ نمایشه‌کانی مییره‌ولد گ‌رنگ بوو، چونکه‌ وابسته‌یی مییره‌ولد به‌ جیهانی شانتۆنامه‌ و بیرری نووسه‌ر و ه‌زری سه‌ره‌کی شانتۆنامه‌که‌ و جیهانبینی نووسه‌روه‌، وه‌ک به‌ردی بناغه‌ی داه‌یتانه‌کانی پ‌یشان ده‌دا. به‌ب‌ئ تیگه‌‌یشتن له‌م خاله‌، تیگه‌‌یشتن له‌ مییره‌ولد زه‌حمه‌ت و نه‌سته‌مه‌. نه‌رکی سه‌ره‌کی ر‌ئ‌یسه‌ئ‌ور له‌لای مییره‌ولد قوول‌بوونه‌وه‌یه‌ له‌ سه‌رجه‌م به‌ره‌مه‌کانی نووسه‌ر، نه‌ک ته‌نیا قوول‌بوونه‌وه‌ له‌و شانتۆنامه‌یه‌ی که‌ کاری ده‌ره‌یتانی بۆ ده‌کات، واته‌ خو‌پ‌نده‌وه‌ی سه‌رجه‌م شانتۆنامه‌کانی نووسه‌ر و به‌ره‌می دیکه‌ی وه‌کوو ش‌یعر و پ‌ۆمان و ه‌ه‌ر نووسینه‌کی دیکه‌ی نووسه‌ر. نه‌م قوول‌بوونه‌وه‌یه‌ی مییره‌ولد ه‌ه‌ر له‌ سه‌ره‌تاوه‌ له‌ کاری دراماتورگی نمایشه‌کانی ئ‌ی‌ب‌س‌ین و م‌ۆ‌ل‌ئ‌یر و میت‌یرل‌ین‌ک‌دا ده‌رکه‌وت، بۆ شانتۆکاران و ب‌ینه‌رانی نمایشه‌کانی ده‌رکه‌وت که‌ مییره‌ولد ته‌واو شاره‌زای جیهانی نووسه‌ری شانتۆنامه‌که‌یه‌، ب‌ۆیه به‌و قوول‌ئ‌یه‌ به‌رجه‌سته‌یان ده‌کات. نه‌وه‌بوو له‌ ده‌ره‌یتانی (پ‌شکنه‌ر) دا نه‌م دیدگه‌یه‌ی گه‌یانده‌ لووتکه‌. مییره‌ولد، وه‌ک خ‌ۆی له‌ چه‌ند شو‌پ‌ینه‌ک‌دا ئاماره‌ی پ‌ئ‌ کردووه‌، به‌رله‌وه‌ی ده‌ست به‌ پ‌ر‌ۆفه‌ بکات، سالانه‌ی ز‌ۆر خه‌ریکی خو‌پ‌نده‌وه‌ی نه‌ده‌بی گ‌ۆگ‌ۆل بوو، نه‌وه‌بوو په‌خه‌نه‌گران پ‌ی‌یان وابوو که‌ نه‌و نه‌ک ته‌نیا شانتۆنامه‌ی پ‌شکنه‌ری خسووه‌ته‌ سه‌ر شانتۆ، بگ‌ره سه‌رجه‌م نه‌ده‌بی گ‌ۆگ‌ۆلی خسته‌ شه‌ر شانتۆ.

ر‌ی‌اپ‌سه‌ئ‌ف ده‌ل‌ئ‌: مییره‌ولد وه‌ک ر‌ی‌ئ‌یسه‌ئ‌وریکی پ‌یشه‌مه‌ند بایه‌خ‌یکی ز‌ۆر به‌ دار‌پ‌شته‌وه‌ و گ‌ر‌ی‌چ‌نی شانتۆنامه‌که‌ ده‌دا، پ‌یکهاته‌ی درامی شانتۆنامه‌که‌ بۆ نه‌و خالی ده‌سته‌پ‌یک بوو بۆ ده‌ستکاری کردنی و گ‌ور‌ان‌کارییه‌کانی ده‌قی نووسه‌ر، نه‌م بایه‌خ‌پ‌یدانه‌ له‌و تیگه‌‌یشتنه‌وه‌ سه‌رچاوه‌ی ده‌گ‌رت، که‌ ده‌ره‌ینه‌ر پ‌ئ‌ویسته‌ باش شاره‌زای یاسا و ب‌نه‌ماکانی نووسینه‌ی شانتۆیی

ب‌ئ‌ت، به‌ب‌ئ شاره‌زایی له‌ ب‌نه‌ما و مه‌رج و ر‌ئ‌ساکانی شانتۆنامه‌، به‌ب‌ئ تیگه‌‌یشتنی قوول له‌ مه‌به‌ست و ه‌زری نووسه‌ر و جیهانی شانتۆنامه‌که‌، ه‌ه‌ر کار و ش‌یک‌ر‌ده‌وه‌یه‌کی دراماتورگیانه‌ی ر‌ی‌ئ‌یسه‌ئ‌ور ب‌یکا، ک‌ر‌چ‌وک‌آل ده‌رده‌چ‌ئ‌، بگ‌ره بۆ نمایشه‌که‌ به‌ خ‌راب ده‌ش‌ک‌ئ‌ته‌وه‌. نه‌گ‌ه‌ر له‌ پ‌ووی کاری دراماتورگییه‌وه‌ ب‌پ‌وانینه‌ نمایشه‌کانی مییره‌ولد، ده‌ب‌ینه‌ن نه‌م به‌هایه‌ له‌ ه‌موو‌ی‌ان‌دا په‌نگی داوه‌ته‌وه‌، به‌لام له‌ ق‌ۆ‌نا‌غ‌ی دووه‌می گه‌شه‌ی په‌وتی ه‌ونه‌ریدا، واته‌ له‌ ق‌ۆ‌نا‌غ‌ی د‌و‌ای شو‌ر‌پ‌شی ئ‌وک‌ت‌ۆ‌به‌ردا، که‌ ده‌کاته‌ ق‌ۆ‌نا‌غ‌ی ب‌ی‌وم‌یک‌ان‌یک و ک‌ۆ‌ن‌س‌ت‌ر‌وک‌ت‌یف‌یزم (ب‌یناگه‌رای‌ی) کارامه‌تر و وه‌سته‌یان‌ه‌تر، نه‌وجا پ‌وون‌تر و زه‌ق‌تر په‌نگیان داوه‌ته‌وه‌، به‌ تاییه‌ت‌یش له‌ نمایشه‌کانی (بو‌ب‌وسی مام‌ۆ‌ستا) و (ژن ه‌یتان) و (دارستان) و (پ‌شکنه‌ر).

ب‌ۆ‌چی مییره‌ولد تیگه‌‌یشتنی ده‌ق و ه‌زری نووسه‌ری به‌ مه‌رجی سه‌ره‌کی ده‌زانی له‌ پ‌ر‌ۆسه‌ی ده‌ره‌یتانی شانتۆیدا؟ ده‌ب‌ئ نه‌وه‌ ب‌ل‌ئ‌م که‌ وه‌لام‌دان‌ه‌وه‌ی نه‌م پ‌رس‌یاره‌ به‌ ش‌ی‌وه‌یه‌کی پ‌استودروست ر‌ی‌گه‌ بۆ گه‌‌یشتن له‌ سه‌رجه‌م میتودی مییره‌ولد ئاسان ده‌کات، چونکه‌ ه‌موو په‌گه‌زه‌کانی شانتۆواندن (التمسرح) و مه‌رجنامه‌ی و ش‌ی‌وا‌زگه‌ری و گ‌ر‌ۆت‌ئ‌س‌ک له‌ دروست تیگه‌‌یشتنی شانتۆنامه‌که‌ و ه‌زری نووسه‌ره‌که‌یه‌وه‌ ده‌ست پ‌ئ‌ ده‌کات، خ‌ۆ نه‌گ‌ه‌ر وا نه‌ب‌ئ‌، یان پ‌ی‌چه‌وانه‌که‌ی پ‌است ب‌ئ‌ت، نه‌وه‌ ه‌موو نه‌و چه‌مکه‌ ه‌ونه‌ری و ئ‌یسه‌ت‌ئ‌یک‌ییانه‌، پ‌ووکه‌شانه‌ و به‌ه‌له‌ پ‌یاده ده‌ک‌ر‌ئ‌ن.

میتودی مییره‌ولد له‌ ب‌نه‌چه‌دا له‌سه‌ر ب‌نه‌مای بالاده‌ستی و ز‌آ‌لب‌وونی که‌ره‌سته‌ و چه‌مکه‌ شانتۆییه‌کانه‌ به‌سه‌ر لایه‌ن و په‌گه‌زه‌ نه‌ده‌ب‌ییه‌کانی شانتۆنامه‌که‌دا. کاری سه‌ره‌کی ر‌ی‌ئ‌یسه‌ئ‌ور خ‌ۆی له‌ نه‌ر‌ک‌ئ‌کی ه‌ونه‌ریدا ده‌نو‌ئ‌ئ‌ن، نه‌ر‌ک‌ی ز‌آ‌ک‌ر‌دن‌ی ه‌ونه‌ری شانتۆ به‌ سه‌ر ده‌ق‌دا، به‌لام به‌

شیوه‌ی‌کی قوول و داهینه‌رانه، واته له پښگه‌ی بهرجه‌سته‌کردن به که‌ره‌سته شانتوپییه‌کان و چاندنی هونه‌ری شانتو له سه‌رجه‌م پانتایی شانتو‌نامه‌که‌ی نووسه‌ردا. مییرهولد پپی و ابو که چاندنی هونه‌ری پانتومیم و ده‌رپین به ماسک و جوول‌ه و نامازه و گرۆتیسک، نمایش له بالاده‌ستی نووسه‌ر ده‌ریاز ده‌کات، ده‌قی شانتو‌نامه‌که‌ش له به‌ره‌میکی نه‌ده‌بییه‌وه ده‌کات به نمایشیکی شانتویی. هر له‌م دیدگاه‌یه‌شه‌وه تیده‌گه‌ین که مییرهولد جوول‌ه و نامازه و پانتومیم به که‌ره‌سته‌گه‌لیکی کاریگر و نامارزیکی ته‌واو شانتویی ده‌زانئ، بو به شانتوکردنی ده‌ق له کاریکی نه‌ده‌بییه‌وه بو هونه‌ریکی شانتویی، بویه نه‌وه ده‌خوازئ له نووسه‌ر که چیرۆکی شانتو‌نامه‌که و پروداو و کرداره‌کان به شیوه‌ی پانتومیم وینا بکات، به‌ر له‌وه‌ی به وشه‌گوزاره‌یان لئ بکا، واته به جوول‌ه و نامازه و پلاستیکا وینایان بکا، به نه‌ندازه‌یه‌کی نه‌وتو وشه‌کان وه‌ک خۆی ده‌لئ: بین به نه‌خشی سه‌ر جوول‌ه‌کان.

به‌ر له سه‌ره‌لدانی پیشه‌ی ده‌ره‌ینانی شانتویی و ده‌رکه‌وتنی پښیسۆران، مه‌سه‌له‌یه‌ک نه‌بوو به ناوی رافه‌کردن و لیکدانه‌وه‌ی نه‌ده‌بی کلاسیک له شانتو‌دا، مه‌سه‌له‌یه‌ک نه‌بوو به ناوی دیدگه و بوچوونی جیاواز بو ده‌ق، نه‌م مه‌سه‌له‌یه به زه‌قی و ناشکرا هر له سه‌ره‌تاوه له‌لای ماکس راینه‌ارت و مییرهولد سه‌ری هه‌لدا، نه‌م نه‌رکه بوو به یه‌کیک له نه‌رکه نیستی‌تیکییه سه‌ره‌کیه‌کانی پښیسۆرانی شانتویی مؤدیرن. جاران که نووسه‌رانی شانتو‌نامه هر خۆیان شانتو‌نامه‌که‌ی خۆیان بو شانتو ده‌رده‌هینا، هر خۆشیان گوزاره‌یان له جیهانبینی خۆیان ده‌کرد، به‌لام دوا‌ی ده‌رکه‌وتنی که‌سایه‌تی پښیسۆر، وه‌ک داهینه‌ری دووهم، پاش که‌سایه‌تی نووسه‌ر، نیتر ده‌قی شانتو‌نامه‌ی نووسه‌ر که‌وته ژیر پکیف و ده‌سه‌لاتی هونه‌ری پښیسۆره‌وه، واته

ده‌سه‌لاتی که‌سیکی تره‌وه. لیره‌وه ده‌سه‌لاتی پښیسۆر تا ده‌هات زیاتر په‌ره‌ی ده‌سه‌ند، تا ده‌هات پانتاییه‌کی فراوانتری داگیر ده‌کرد، به‌وه‌ی که پښیسۆران، له سه‌رووی هه‌موو نه‌رکیکی تره‌وه، نه‌رکی دراماسازییان گرته نه‌ستو. ده‌کرئ بلاین که مییرهولد، وه‌ک گرتم، سه‌رقافله‌ی ده‌ره‌ینه‌رانه که ناوی (نووسه‌ری نمایش)، یان نووسه‌ری دووهمی له خۆی نا، سه‌رچاوه‌ی نه‌م دیدگه و بوچوونه له‌وه‌وه سه‌رچاوه‌ی ده‌گرت، که مییرهولد، تا ده‌هات زیاتر جیگه‌ی جیهانبینی خۆی له ناو ده‌قی نووسه‌ردا ده‌کرده‌وه، نه‌م جیهانبینییه‌ی نه‌وه، وه‌ک پښیسۆر، له هه‌موو نمایشه‌کانیدا به‌ته‌واوه‌تی به سه‌ر دیدگه‌ی نووسه‌ردا زال ده‌بوو، به‌لام گرنگه نه‌وه پاستیه‌ش بزاین که له هه‌موو دۆخیکدا، هه‌ردوو پوانگه‌که، پوانگه‌ی نووسه‌ر و پوانگه‌ی پښیسۆر، له چوارچیه‌ی داهینانیکی هونه‌ری ناوازه‌دا خۆی ده‌نواند، داهینانیک به ویستگه‌یه‌کی جیا‌ه‌له‌که‌وتووی په‌وتی شانتو له قه‌له‌م ده‌درئ.

به‌ردی بناغه‌ی نه‌رکی دراماتورگیانه له‌لای مییرهولد له گرچینی شانتو‌نامه‌که‌وه ده‌ست پئ ده‌کات، واته گرچینی توکمه و دامه‌زراو، بنه‌مایه‌کی پاسته‌قینه‌ی به پیته بو کاری دراماتورگی و بو دراماتورگی ده‌ره‌ینه‌ر، هر بویه مییرهولد له هه‌موو نمایشه‌کانیدا کاری له سه‌ر شانتو‌نامه‌ی به‌هیز و توکمه کردوه، له ناو لیستی به‌ره‌مه‌کانیدا، تاکه یه‌ک ده‌قی شانتویی لاواز نادۆزینه‌وه. نایابترین و باشتترین ده‌قه‌کانی ئیسیسین و میتیرلینک و مؤلییر و ئۆستروفسکی و گۆگۆلی به دیگه‌یه‌کی هاوچه‌رخانه و لیکدانه‌وه‌یه‌کی جیاواز و قوول نمایش کرد، نه‌م شیوازه دراماتورگییه داهینانیکی نوی بوو که پښگه‌ی بو ده‌ره‌ینه‌رانی دوا‌ی خۆی ئاسان کرد. دراماتورگی مییرهولدی، به‌ر له هه‌موو شتیکی،

پشت به موسیقا ده بهستی، باشه ئەم وتیه چی دهگه یه نئ؟ واته مییرهولد پیکهاتی دهقی شانتۆنامه وهک کاریکی سیمفۆنی ده بینئ، هر بۆیه هه لێژاردنی شانتۆنامه ی باش نووسراو، بۆ نمایشی سه ره که وتوو به مه رج ده زانی.

هر له بهر هه مان هۆکار، زۆرتر شانتۆی کلاسیکی له لای په سه ند بوو، چونکه برپای وابوو که دهقی کلاسیک له پووی پیتم و موسیقاوه تۆکمه تر و دامه زراوتره، ئەمه ش نابئ وایک بدریته وه که مییرهولد کاری له سه ر دهقی هاوچه رخ و تازه نووسراو نه ده کرد، نه خیر ئەگه ر بپوانینه لیستی نمایشه کانی ئەوه مان بۆ درده که وئ که ژماره ی شانتۆنامه هاوچه رخه کان پشکی شیریان له لیسته که دا هه یه.

بینای سیمفۆنی دراماتورگی مییرهولد شیوه ی زنجیره ی ئیپیسۆد وهرده گری، (ئیپیسۆد: واته یه که یه کی پووداو) ئەم ته کنیکه، ته کنیکی دابه ش کردنی هه ر دیمه نیک، یان هه ر به شیکی شانتۆنامه که بۆ چهندان ئیپیسۆد مۆرکی جیاکه ره وه ی دراماتورگی مییرهولده له هه موو کاریکیدا. ئەم ته کنیکه پاش مییرهولد بوو به پچکه یه کی به ربلاو بۆ کاری دراماتورگی و له لایه ن چهند ده رهینه ریکی ناسراوه وه به کار هات، له وانه هه ر بۆ نمونه، گرۆتۆفسکی و باربا، به لām له لای باربا زه قتر و پوونتر درده که وئ، به بئ ئەوه ی خۆی ئاماژه ی پئ بدا.

دابه شکردنی شانتۆنامه، یان دهقی ئەده بی به سه ر چهند یه که یه کی هونه ری، ده رفه تیکی گه وه ی به مییرهولد ده به خشی تا کوو بنیادی دهقه که به شیوه یه کی نوئ، به پپی یاسا و پپسای هونه ری موزیک دابریژیت، واته دهقی نووسه ر له پووی ناوه رۆک و ماناوه به بینه ران دهگه یشت، به لām به پیکهاتیکی موزیکالانه وه، به دهقی نوپوه، وهک په خنه گران ناویان لئ نا (دهقی نمایش).

دهقی نمایش بریتیه له زنجیره ی ئیپیسۆده کان، واته دارشته و پیکهاته کانی دهقه که، به پپی پووداو و زنجیره ی پووداوه کانی ناو شانتۆنامه که و که سایه تییه کان ناچن به پپوه، ئەوه نه دی به پپی ئەو بیرو و هزره گرنگانه به پپوه ده پوات که له لایه ن پریسۆروه، یان له لایه ن پریسۆری دراماتورگه وه به سه ر شانتۆنامه که دا زال کران،

بۆیه ده کری بلاین: ئەرکی گه وه ی پرۆسه ی دراماتورگی له نمایشه کانی مییرهولدا بۆ ئەوه بوو که شانتۆ له پچکه کۆنه باوه که ی بزگار بکا، که بهر له په یدابوونی ده رهینه ر باو بوو، شانتۆ تییدا ئەوسا له خزمه تی ئەده بدا بئ، یان شانتۆ ته نیا خزمه تکاریکی گوپرایه لی ئەده ب بیت، ئەوه نزیکه ی په نجا سالیکی خایاند تا ئەم پچکه یه له ژیر ناوی: دژ به ده سه لاتی دهق، یان دژ به ده سه لاتی نووسه ر ئاراسته یه کی نوپی وهرگرت.

ریپاسۆف ده لئ: ده رهینانی شانتۆی له لای مییرهولد هونه ری پلاستیکی جه سه ته یه. وشه، ئەو دهقی که ئەکتر ده یلیت، زۆر جار ناوه رۆکیکی پپچه وانه دهگه یه نیت، ئەو ده لیت: ئەم رپبازه، به درژیایی کارکردنی مییرهولد له سه ر رپبازی سیمبولیزم، به تایبه تیش له سه ر شانتۆنامه کانی میتیرلینک له لایه ک، بیرو و هزی فه لسه فی و ئیستیتیکی نیتشه له لایه کی تره وه، هینایه به رهه م.

کاریگه ریتی میتیرلینک و نیتشه له سه ر مییرهولد وانه بئ پاسته وخۆ بئ: بیرو و هزی میتیرلینک له ژیر کاریگه ریتی شاعیری سیمبولیستی پووسی قپچسلاف ئیفانووف و بیرو و بۆچوونه کانی نیتشه ش له رپگه ی جۆرچ فۆکسی ئەلمانیه وه، ناراسته وخۆ گه یشتنه مییرهولد.

له ئەجامدا ئەوه مان بۆ درده که ئ که دیدگای دراماتورگی مییرهولدی له سه ر بناغه یه کی هونه ری و فه لسه فی و ئیستیتیکی (شانتۆ و موسیقا و هونه ری شیوه کاری) پته و گه لاله کراوه.